

Velencei szőlész-borász kultúra épített emlékei¹

A középkortól kezdve biztosan a **Bence-hegy** volt a velencei szőlőtermesztés legfontosabb színtere. A talaj, az éghajlati tényezők és a szakértelem együttese kitűnő minőségű, másutt is piacképes, keresett bor készítését tette lehetővé. A szőlők ugyan az 1960-as évektől eltűntek, de **a borászat épített emlékei, a pincék és pincesorok** (bennük a hagyományos borászati eszközök) **egy része megmaradt.**

A népi építészet ezen emlékei részben a múltunk szerves részeként érdemelnek kiemelt figyelmet, részben az utóbbi évtizedekben kialakult közösségi tevékenység (borlovagrend) és az idegenforgalom vonzó színterei.

Nem is olyan régen **a velencei lakosok nagy hányada szőlőt művelt, pincét tartott.** Vasárnap délután (az újbor kiforrása után) a falusi férfiak kiballagtak a pincékbe és ott beszélgetve kóstolták egymás borát. Az elbeszélések szerint leány, feleség nem volt jelen ilyenkor. A szőlőből nyomok maradtak mára. Épületből és tisztelőből azonban annál több.

A Velencei-hegység ősi gránitból felépülő déli lejtőin már a rómaiak idején is volt szőlőtermesztés és borkészítés. A lágys, sziklás talajban kiváló borok teremnek, kár, hogy a szőlő termőterület fokozatosan csökken. A pincék megőrizték az építkezés hagyományos formáit, a borkészítés tudománya apáról fiúra száll. **Két alaptípusú pince ismert: felszín alatti lyukpincék és felszíni, prэшázás pincék.**

Felszín alatti lyuk pincék. Sárgaföldes úti pincesor

Ez a Bence-hegy legegyszerűbb pince formája. Lössbe vájt, barlangszerű bortároló helyek. Eleje vályoggal beépített **egy ajtós deszkaajtóval** zárt. A lyukpincéket **télen fűrták**, általában három ember munkájával. Az egyik ásóval, csákánnyal fűrt az agyagos sárgaföldet, a másik lapáttal kidobálta rövid nyelvű szerszámokkal. Amikor elérték a kellő hosszúságot, akkor szellőzőlikat vágtak rá ásóval. Oldalfalát simára gyalulták, majd kiégették szalmával. Az égetés hatására kemény, mázatlan cseréphez hasonló réteg képződött. A lyukpincék hossza mindig a szőlősgazda szükségleteitől, szőlőjének nagyságától függött. **Legtöbbször 2-2,5 méter szélesek, 1,8-2 méter magasak**, így biztonságos, nem szakadnak be. Velencén ilyenek a **Sárgaföldes úti pincesoron** találhatóak. Az 1960-as évek végén egész sor partfalba fűrt, épület nélküli lyukpince jelent meg a Sárgaföldes dűlőben. Itt kaptak helyet azok a szőlősgazdák, akiknek a Pincevölgyet kettészelő M7-es autópálya építésekor lebontották a pincéjét.

¹ Forrás: Fejér Vármegyei Értéktár: <https://fejer.hu/wenckheim-kastely>

Présházas lyukpincék

A **lyukpince** elé épített **présház** minőségi változást hozott. A présház lehetővé tette a borsajtók alkalmazását. Ezekhez a présházakhoz főfás, kőhúzós és középsós faprések kapcsolódnak. Gyakran alkalmazott megoldás, hogy a lyukpince elé szélesebb, kővel boltozott, kívül földborítású présházat emeltek.

A Velencei-tó környékén híres volt a **pincevölgyi pincesor**, ahol minden vasárnap délután nyitva voltak a pincék. A hegyen található több nyitott bányából (amely a közbirtokosságé volt) présházat építettek a lyukpincék elé, szobával vagy anélkül.

A XIX. századi Filoxéra járvány után többen is a szőlőjük helyén nyitottak bányát. Pl. Enyedi József, Géjő István. Ma védendő a pincesor maradéka, amelyet az M7-es autópálya építéskor ketté vágtak.

Meszlenyi présház

Velence nemesi eredetű présházai és a többi falu dézsmapincéi csak fokozzák azt a formai sokféleséget, amely a Velencei-hegység szőlőbeli építkezését jellemzi. A **nemesi eredetű borházak** nemcsak külső formájukban és méreteikben, hanem belső térbeosztásukban is különböznek a paraszti hajlékoktól. Lugassal befuttatott tornác, kis nyitott kéményű konyha, nagy szoba és hatalmas, gyakran több faprés befogadására alkalmas szőlőfeldolgozó helyiség található bennük. A nemesi borházakhoz a főfás, kőhúzós pincék kapcsolódnak.

A **Meszleny Pál földbirtokos** és jobbágysai között 1768-ban (Mária Terézia urbárium nyomán) létrejött a **megegyezés**, miszerint "**az kocsma Szt György naptul Szt Mihály napjáig az uraságé legyen, Szt Mihály napjátul Szt György napig a Falué**".

A földbirtokos Meszlenyi család téglából és vályogból épült, kontyolt nádtetővel ellátott épülete eredeti szépségében őrizte a múlt emlékét. Présházában áll a 6 méter hosszú **Rákóczi-prés**, a szobában faragott kőbélelésű kandalló és egy beépített falitka található. Áranytalanul kisméretű kőpincéje van. Sajnos az M7-es autópálya építésénél lebontották.

A Meszleny család másik pincéje ma is látható a Rizling utcában. Tornáca szőlővel befuttatott, eredeti állapotában. Magánkézben van, nem látogatható. Az 1865-ös statisztikai adatok szerint 570 kh volt a szőlőterület, a kereskedők a pincékhez jöttek a borért. **1870-es szőlőfajták Velencén: muskotály, dinkák, fehér kadarka**, amelyet a kereskedők egységesen móri bornak neveztek.

Sára Szűcs Lajos pincéje

A település szélén lévő pincesorban található, a részben a domboldalba vájt, téglalap alaprajzú, nádazott nyeregtetővel fedett **pince-présház**. Alapozása és falai a talaj szintjéig kőből rakottak, a felmenő falak vályogból. A hosszfalak a homlokzati fal elé nyúlnak, fedett

előteret képezve. Présházban nyitott fedélszék, a pince első szakasza téglaboltozatos, a hátsó földbe vájt. A XIX. század első felében épült, **népi műemlék**.

Tőkés-pince

Egykori **dézsmapince**. A tágas dézsmapincék a jobbágyfelszabadítás után, 1848 után paraszti kézre kerültek. Nagyságuk a kisgazdaságok igényeit jóval meghaladta, így részben kihasználatlanok voltak.

A velencei szőlőhegy legrégebbi épülete a kő ajtóbélésébe vésett évszám tanulsága **1781-ben épült**. A 28x9 méter alapterületű présházhoz kétágú pince tartozik. Kontyolt tetőszerkezetét eredetileg fazsindely fedte, efölé csak 1920-ban raktak nádat. Térbeosztása nagy szobából, eredetileg kéményes konyhából, kamrából és szőlőfeldolgozó helyiségből áll. A pincében 1780-as évszámmal ellátott főfás kőhúzó borsajtó található.

A XVIII. századi **Hőr-féle présház**, egykori **dézsmapince**, ma **Tőkés-pinceként** ismert. Benne XVIII. századi prés áll. A dézsmapince ma is látható, sajnos romos állapotban, évek óta eladó.

Vörösmarty présház

A kápolnasnyéki Vörösmarty család egykori présháza és pincéje **1960 óta országos védetség alatt álló épület. Műemlék**.

A XVIII-XIX. század fordulóján épült, amelyben – férje halála után – a költő édesanyja sokáig élt. A fehérre meszelt falú, nádtetős, homlokfalán szőlővel befuttatott épület homlokfalán egy szerény tábla hirdette: Vörösmarty emlék. Az 1970-es években az IBUSZ megálló helye volt a kilátó miatt, híres ételei és jó bora miatt sokan felkeresték. Ma magánkézben van.

Források:

Lukács László, Ambrus Lajos és L. Simon László: Édes szőlő, tüzes bor

Velencei Helytörténelmi Egyesület honlapja www.helytortenet.eoldal.hu

Kupi László: Város volt, város lett

Velencei Helytörténelmi Egyesület gyűjtései

Velence város örökségvédelmi hatástanulmánya 2013

Lukács László: A velencei szőlőhegy népi hajlékai (FMTÉ 6. szám, 1972.)